

Asia: VN/22309/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Lausunnonantajan yleiset huomiot koko esityksestä

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan vuonna 2027. Ottaen huomioon yhteneväisen ratkaisukäytännön turvaamiseksi tarpeellisen sisäisen ohjeistuksen, tietojärjestelmien päivityksen sekä poliisien koulutustarpeet on lain käyttöönoton valmistelutoimille varattava riittävästi aikaa ennen säännösten voimaantuloa.

Esityksen tavoitteena on sujuvoittaa rikosprosessia siirtämällä selviä ja yksinkertaisia rikosasioita täysmittaisesta rikosprosessista kevyempään sakkomenettelyyn ja muutosten on esityksessä katsottu keventävän rikosprosessiin osallistuvien viranomaisien, poliisin, syyttäjän ja tuomioistuinten työtä ja nopeuttavan näin rikosasioiden käsittelyä. Muutosesityksellä on nähtävissä olevan vaikutusta erityisesti tuomioistuimiin niiden työmäärää vähentävästi, jolloin ne voivat keskittyä juridisesti haastavampiin tehtäviin. Jää kuitenkin nähtäväksi, miten ehdotus toteutuessaan tulisi lopulta vaikuttamaan poliisin kokonaistyö-määrään työvaiheiden painotusten muuttuessa nykyisestä ja käsiteltävien sakkoasioiden määrien ollessa suuria. Luonnoksessa on esitetty näkemys, että esimerkiksi varkausasian käsittelyn osalta poliisipartion yhden kosketuksen -periaatteella antama sakkomenettely tapahtumapaikalla automaattisesti vähentäisi poliisin työmäärää eikä asia tämän jälkeen vaatisi poliisilta enää mitään toimenpiteitä. Suoran sakkomenettelyn käytön laajentamisessa myös vakavampiin rikoksiin riskinä on, että asianosainen myöhemmin vetoaa siihen, ettei hän ole ymmärtänyt suostumuksensa merkitystä tai hakee muutosta, mutta näytöllisesti tärkeitä todisteita on jätetty keräämättä, koska sakkomenettelyn käyttöä harkittaessa ja se valittaessa on asia näyttäytynyt yksinkertaisena, selvänä ja riidattomana. Todistelun osalta on edelleen voimassa vanha sanonta: kulunut aika on menetetty totuus. Esimerkkinä olleen varkaustapauksen osalta jo tapahtumapaikalla käytetystä sakkomenettelystä seuraa, että myöhemmin riitaiseksi muuttuneen varkausrikoksen selvittämiseksi tarpeellista todistelua ei mahdollisesti enää pystytä lainkaan hankkimaan, kuten rikosteknisiä näytteitä tai valvontakameran tallenteita, taikka todistelua joudutaan hankkimaan suurta työmäärää aiheuttavilla keinoilla, kuten todistajien ja asianosaisten kuulusteluilla.

Esityksessä ehdotetaan, että lain soveltamisalaa koskevaan sääntelyyn lisättäisiin vaatimus siitä, että asiasta ei yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Lisäksi sakkomenettelyssä käsiteltävien asioiden tulee olla kuten nykyisinkin sekä yksinkertaisia että selviä. Sakkomenettelyssä ei jatkossakaan käsiteltäisi tekoja, joissa olisi arvioitava sakko- ja vankeusrangaistuksen välistä rajanvetoa. Yksi sakkomenettelyn uudistamisen tavoitteista onkin edesauttaa sitä, että rikosprosessissa voidaan keskittyä vaativampiin, oikeudellisia ongelmia ja näytön arviointia sisältäviin rikosasioihin. Lain tasolle kirjattava vaatimus yleisen rangaistuskäytännön tuntemisesta edellyttää, että luodaan järjestelmä, joka edesauttaa yksittäistä poliisimiehestä tunnistamaan yksittäisten tapausten joukosta ne tilanteet, jotka kuuluvat selkeästi sakkorangaistuksen alaan ja toisaalta poissulkemaan niistä sakko- ja vankeusrangaistuksen väliselle raja-alueelle kuuluvat teot. Edellä kuvattu vaatimus sekä lainkäytön yhteneväisyys siten edellyttävät, että sakkomenettelyssä toimiville viranomaisille on laadittu ohjeet taikka käsikirjat sakkoasioiden ratkaisemiseksi. Asiassa on myös tärkeää huomioida, että kenttäolosuhteissa tapahtumapaikalla tai partioautossa ei ole vastaavaa mahdollisuutta ja aikaa perehtyä asioihin kuin toimisto-olosuhteissa, josta johtuen mahdollisten ohjeiden tai käsikirjojen tulee olla käyttäjän näkökulmasta laadittuja ja muutoinkin selkeitä sekä käytössä olevien tietojärjestelmien tukea käyttäjää oikeaan lopputulokseen.

Perustuslainmukaisuuden osalta ei lausuttavaa.

Lain soveltamisalan laajentaminen: rikokset, joista säädetty ankarin rangaistus on kaksi vuotta vankeutta

Esityksen mukaan sakkomenettelyssä voitaisiin käsitellä rikosasiat, joista voi seurata enintään kaksi vuotta vankeutta. Ehdotusta rajattaisiin kuitenkin siten, että soveltamisalan ulkopuolelle jätettäisiin suojeltavan oikeushyvän ja rikosten luonteen vuoksi henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, seksuaalirikokset, sotarikokset ja rikokset ihmisyyttä vastaan sekä lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovallan käyttöön kohdistuvat rikokset. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole supistaa sakkomenettelyn soveltamisalaa nykyisestä, minkä vuoksi edellä esitetyt rajaukset koskisivat ainoastaan sakkomenettelyn laajennettua soveltamisalaa eli tekoja, joista säädetty ankarin rangaistus on yli kuusi kuukautta vankeutta mutta enintään kaksi vuotta vankeutta. Tältä osin ei lausuttavaa.

Lain soveltamisalan laajentaminen: menettämisseuraamukset

Esityksen mukaan sakkomenettelyssä voitaisiin määrätä enintään 5000 euron suuruinen menettämisseuraamus. Tämän osion osalta ei lausuttavaa.

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän ratkaisovalta

Esityksessä ehdotetaan viranomaisten toimivallanjakoa muutettavaksi siten, että poliisi voisi antaa sakkomääräyksen kaikista rikostunnusmerkistöistä, joista syyttäjä voimassa olevan lainsäädännön nojalla voi vahvistaa sakkovaatimuksen antamalla rangaistusmääräyksen. Loput asiat ratkaisisi syyttäjä. Ehdotus tarkoittaisi sitä, että poliisi ratkaisisi entistä enemmän selviä ja yksinkertaisia rikoksia. Poliisin ratkaisovaltaa rajattaisiin kuitenkin määrättävien päiväsakkojen enimmäismäärällä, joka olisi 60 päiväsakkoa. Poliisin ratkaisultaan kuuluvaa päiväsakon lukumäärää korotettaisiin

siten nykyisestä 20 päiväsakosta 60 päiväsakoon ja mainittu rajoitus olisi rikoskohtainen. Tämän osion osalta ei lausuttavaa.

Alaikäinen epäilty sakkomenettelyssä

Sakkomenettelyssä voidaan nykyään käsitellä myös alaikäisten tekemät sakkorikokset eli teot, joista voidaan tuomita enimmillään kuuden kuukauden vankeusrangaistus. Esityksessä esitetään sakkomenettelyn nykyisen soveltamisalan säilyttämistä ennallaan, kun on kyse alaikäisen tekemäksi epäilystä rikoksesta. On kannatettavaa, että edellä todetun mukaisesti ei vakavampia tekoja alle 18-vuotiaiden rikoksesta epäiltyjen osalta käsitellä sakkomenettelyssä, vaan uusien rikosten ennalta estämiseksi nuorten asiat käsitellään pitkäkestoisemmin ja henkilökohtaisemmin.

Esityksessä ehdotetaan, että alaikäisen epäillyn asiaa sakkomenettelyssä käsiteltäessä noudatettaisiin jatkossa myös esitutkintalain 7 luvun 14 ja 15 §:ien velvoitteita. Tämä tarkoittaisi, että sakkomenettelyasian käsittelyssä noudatettaisiin alaikäisen epäillyn kohdalla säännöksiä laillisen edustajan läsnäolosta kuulustelussa ja yhteydenotosta etukäteen vajaanlaisen lailliseen edustajaan. Esityksen mukaan muutoksella huolehdittaisiin siitä, että alaikäisen rikoksesta epäillyn huoltaja saisi tiedon rikosepäilystä ja voisi käyttää puhevaltaansa esitutkinnassa. Poliisi pyrkii aina tavoittamaan alaikäisen huoltajia, kun lapselle ollaan antamassa sakkoa. Viittaukset esitutkintalain 7 luvun 14 ja 15 §:ien säännöksiin kuitenkin tarkoittavat paljon laajempien muutoseikkojen toteuttamisvelvollisuutta kuin ilmoittamisen ja kuulemisen velvollisuutta. Viitatuissa esitutkintalain säännöksissä on kyse lapsen laillisen edustajan tai muun epäillylle läheisen aikuisen läsnäolo-oikeudesta sakkoa käsiteltäessä. Mikäli ehdotuksen mukainen viittaussäännös saatettaisiin voimaan, tulisi se tarkoittamaan, että entistä useammin sakkoasiaa ei enää pystyittäisi käsittelemään kentällä toimivan partion toimesta esimerkiksi liikenneasiassa tai sähkötupakan käytön osalta lievässä laittomaan tuontitavaraan ryhtymisessä, vaan sakkokäsittely jouduttaisiin käytännössä siirtämään myöhäisempään ajankohtaan, jotta huoltaja pääsee tahtotilansa mukaisesti konkreettisesti paikalle.

Asianosaisten suostumukset ja suostumuksen peruuttaminen

Esityksessä ehdotetaan, että asianosaisten mahdollisuudesta peruuttaa suostumuksensa luovuttaisiin. Tältä osin ei lausuttavaa.

Lain soveltamisalan laajentaminen: yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittely

Esityksessä ehdotetaan, että asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus voitaisiin käsitellä sakkomenettelyssä tietyin edellytyksin. Käsittelyn edellytyksenä olisi ensinnäkin se, että sekä epäilty että asianomistaja antaisivat suostumuksensa myös korvausvaatimuksen ratkaisemiseen sakkomenettelyssä. Toiseksi asian tulisi olla riidaton ja vaatimus voisi olla määrältään enintään 5000 euroa. Sekä epäillyn että asianomistajan tulisi hyväksyä korvaus sekä perusteeltaan että määrältään. Kolmanneksi sakkomenettelyssä ei voitaisi käsitellä lain vastaista tai selvästi kohtuutonta vaatimusta taikka sellaista vaatimusta, joka loukkaa sivullisen oikeutta. Tämän asiakohdan osalta ei lausuttavaa.

Lain soveltamisalan laajentaminen: päihdetutkimuskustannukset

Nykyisin ainoastaan tuomioistuim voi määrätä tuomitulle korvausvelvollisuuden asian selvittämisestä aiheutuneista päihdetutkimuskustannuksista. Päihdekustannusten lisääminen säännökseen on

kannatettava ja odotettu uudistus, jotta sekä verikokein että tarkkuusalkometrillä todetut rattijuopumustapaukset voidaan yhdenmukaisesti käsitellä sakkomenettelyssä.

Esitutkintaan ehdotetut muutokset

Esityksessä ehdotetaan, että sakkomenettelylaissa tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi toimitettaisiin esitutkintalain 11 luvun 2 §:ssä tarkoitettu suppea esitutkinta, jossa selvitettäisiin ainoastaan ne seikat, jotka olisivat välttämättömiä sakkovaatimuksen, sakkomääräyksen tai rikesakkomääräyksen antamiseksi. Lisäksi esityksessä ehdotetaan, että jos rikoksesta on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, olisi sakkovaatimukseen kirjattava tiedot siitä, että epäilty on luopunut oikeudestaan käyttää avustajaa sekä luopumisen yhteydessä epäillylle annetuista esitutkintalain 4 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitetuista tiedoista, 4 luvun 16 §:ssä ilmoituksista sekä 9 luvun 6 §:n 3 momentissa tarkoitetut tiedot. Tämän osion osalta ei lausuttavaa.

Laki sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain viittaussäännöksistä esitutkintalakiin on esitetty lausuma edellä alaotsikon alaikäinen epäilty sakkomenettelyssä yhteydessä.

Muutoksenhakusääntelyyn ehdotetut muutokset

Esityksen mukaan asianosaisilla olisi sakkomenettelyssä edelleen oikeus muutoksenhakuun ja viranomaisilla itseoikaisuun epäillyn hyväksi. Esityksessä asianomistajan muutoksenhakuoikeus sakkomenettelyssä laajennettaisiin vastaamaan määräyksen saajan muutoksenhakuoikeutta sekä että asianomistajan valitus käsiteltäisiin samoin menettelysäännöksiin kuin määräyksen saajan valitus. Tältä osin ei lausuttavaa.

Kiiski Marja
Lounais-Suomen poliisilaitos